

פרק עשירי

(ממהדורה ראשונה, שנת תשנ"ח)

דף צה

הערות ובאורים בפשט

המוצא תפילין – מכניסן זוג זוג' – להלן בסוגיא מובאת מחלוקת תנאים, האם שבת זמן תפילין אם לאו. ואולם הכל מודים שאסור לצאת בתפילין בשבת, גם אם שבת זמן תפילין – משום גזרת חכמים שמא יסירם מעליו, כגון אם יוצרך להיפנות לנקביו, או שמא תיפסק רצועה, ויעבירם ד' אמות ברשות

פז

הרבים. אך בשביל הצלת התפלין התיירו חכמים ללבשם על גופו ולטלטלם, ואפילו לדעה האומרת שבת לאו זמן תפלין, אין בדבר מלאכת 'הוצאה' דאורייתא, משום שזהו דרך מלבוש ולא משא. (עפ"י שבת סא. וראשונים שם). וגם אין בדבר משום איסור 'בל תוסיף', משום שאינו מכיון לשם מצוה אלא להכניסן למקום המשתמר. (כן מסקנת הסוגיא להלן צו.).

[בתוס' במנחות (לו: ד"ה אי) משמע, שלדעת הסובר שבת לאו זמן תפלין, אסור להניח תפלין גם בחצר המעורבת ובבית, כדרך שאר דברים שגורו חכמים שמא יצא בהם לרה"ר, (כגון תכשיטים המגויים בפרק 'במה אשה'), ואילו למ"ד שבת זמן תפלין – מותר, מפני שחייב למשמש בהם בכל שעה והרי הוא זכור ואינו יוצא עמהם. (ובחזו"א (ד,ב) צדד טעם נוסף – משום מצות תפלין לא גזרו בבית ובחצר אלא ברה"ר, ויכול לקיים מצות תפלין בבית].

יש להדגיש שהתוס' דנו לאסור מצד גזרת חכמים שלא לצאת בתפלין. והם סוברים שכל הדברים שאסרו שמא יעבירים ד' אמות, אפילו בתוך הבית אסור, וכן דעת הרמב"ן (בפ"ו דשבת). ואולם לדעת הר"ף והרמב"ם לא אסרו אלא לחצר שאינה מעורבת, אבל בחצר המעורבת או בתוך הבית – מותר. ויש דעה המקילה אפילו לחצר שאינה מעורבת (תוס' בשבת סד: שפסקו כרב ענני שם). והובאו שלש הדעות בשו"ע (שג, יח). והגר"א צדד כדעת הרמב"ם. ולפי דעה זו בדין היה שלא לאסור להניחם בבית. אלא שאנו פוסקים כדברי רבי עקיבא דלהלן, שלמד פטור תפלין בשבת משום 'היה לך לאות' – יצאו שבתות וי"ט שהם עצמם 'אות'. ואמנם כתבו הפוסקים שאין כלול בזה איסור תורה אלא פטור. ומכל מקום מדרבנן אסור להניח משום זלזול ב'אות' של שבת. (שו"ע לא, א). ויש סוברים שמותר להניחן בצנעה. (עפ"י ב"ח לא, א, וכ"מ דעת הגר"א ועוד – עפ"י באור הלכה לא ד"ה היה). ואולם בשלחן ערוך (לא, א) סתם לאסור (ומשמע אף בתוך הבית), עפ"י דברי הוהר שהחמיר בזה מאד. וכל זה כשאנו מכיון בהנחתם לשם מצוה, אבל המניח לשם מצוה – הרי זה עובר בבל תוסיף, לפי מה שאנו נוקטים שבת לאו זמן תפלין].

(ע"ב) 'הכא דבחול נמי זוג אחד אין טפי לא, לענין הצלה נמי זוג אחד אין טפי לא' – רש"י פרש שסובר שבת זמן תפלין, הלכך אין היתר אלא בכדי קיום המצוה. אבל הריטב"א (ועוד) כתב להפך: למאן דאמר שבת זמן תפלין אין צורך בטעם זה, כי בלאו הכי אסור ללבוש יותר מזוג אחד, משום בל תוסיף, כמבואר בגמרא בסמוך. רק למאן דאמר שבת לאו זמן תפלין, שאין בלבישת שתי תפלין בשבת משום בל תוסיף אם אינו מכיון לשם מצוה, מפני שאין זה זמן המצוה (וכדלהלן צו.). רק לדעה זו הוצרכו לומר שכיון שבחול שהוא זמנם, אסור ללבוש שנים משום בל תוסיף, הלכך לא התיירו בשבת לצורך הצלה יותר מהדרך המותרת בחול. (וע"ע גאון יעקב).

ראשי פרקים ומראי מקום לעיון

'דתנא קמא סבר שבת זמן תפילין הוא' – רש"י הוסיף טעם, שאיסור 'בל תוסיף' מחשיב את התפלין הנוספים כמשאוי לחיבו משום הוצאה. ודנו האחרונים לומר סברה זו במקרים נוספים; – יש מצדדים לומר שהלבוש בגד כלאים בשבת ויוצא עמו – חייב משום הוצאה. (ע' פרי מגדים יג בא"א סק"ב). וכן הנועל מנעל ביום הכיפורים – חייב משום הוצאה. [ואפילו לדעת הסוברים שנעילת הסנדל אסורה מדרבנן, יש צד לומר שמאחר וחכמים אסרו, שוב אינו כ'מלבוש' אלא משאוי. כן נסתפק המנחת-חינוך (שיג, יד). ובמקום אחר (שפה, ב) נטה לומר שאיסור דרבנן אינו מחשיב כמשאוי]. אך יש שהוכיחו שסברה זו שייכת רק בדבר שאינו לבוש מצד עצמו, רק המצוה מחשיבתו ל'מלבוש', הלכך אם יש איסור בדבר, מבטל האיסור חשיבות 'מלבוש' ממנו, שהרי אין כאן מצוה אלא איסור. אבל

דבר שבמהותו הוא מלבוש ותכשיט, לא אמר רש"י שמשום האיסור ייחשב כמשאוי. (עפ"י תשובת ים התלמוד' (סוף ב"ק); חמדת ישראל ח"ב ד.)

א. המהרש"א כתב שלפי הטעם הזה שכתב רש"י, אפשר שגם לתנא קמא נחשבים התפלין כתכשיט, [ומה שכתב רש"י שאינו תכשיט – זהו רק לפי ההסבר הראשון].

אך לפי הסברה האמורה יתכן שאילו היו התפלין 'תכשיט' בלעדי קיום מצוה, לא היה איסור בל תוסיף מחשיבים כמשאוי, וכל סברת רש"י אמורה רק בהנחה שהתפלין אינם 'תכשיט' מצד עצמם אלא בגלל קיום המצוה. [ולפי הנחה זו, ל'אבעית אימא' שבסמוך, אליבא דגרסת רש"י, שלדעת הכל תפלין תכשיט הם, יש לומר שאין האיסור משום הוצאה אלא משום בל תוסיף גרידא].

ומדוקדק לפי'ו לשון רש"י שלא כתב 'אי נמי' וכדו' אלא 'וכל שכן...' – כי הטעם השני אינו אלא תוספת חיווק לטעם הראשון, לבאר שאין התפלין כתכשיט אלא משאוי. תדע, שאם הוא טעם בפני עצמו, לשם מה הוצרך רש"י לומר שאיסור בל תוסיף מחשיבו כמשאוי, ולא די בכך שאסור משום איסור בל תוסיף גופא (כמו שהעיר הרש"ש ועוד). אך אם אין כוונת רש"י לתת טעם חדש רק להוסיף טעם מדוע נחשבים כמשאוי, ניהא. [וזה אין להקשות, למה מעיקרא פרש רש"י משום איסור הוצאה, ולא משום בל תוסיף גרידא – כי באמת טעם ההוצאה שייך גם אילו לא היה איסור ד'בל תוסיף'. ואף באופן שלא יעבור על בל תוסיף (כגון אם יכוין בפירוש שלא לשם מצוה, ע' להלן שיש לצדד בזה), אסור משום הוצאה – לכך הזכיר את הטעם הכולל יותר]. וגם מדברי רש"י שבסמוך (ד"ה ורבנן גמליאל... 'ועוד היינו פלוגתא דלעיל דומן ולא זמן') משמע שלתנא קמא אין התפלין נחשבים כתכשיט, כמו שהעיר מהרש"א שם.

ב. במה שצדד המנחת-חינוך, שמא אפילו איסור דרבנן מחשיבו כמשאוי – לכאורה יש להוכיח שאין אומרים כן, ממה ששינוי (שבת ס) לא יצא בתפלין ואם יצא אינו חייב חטאת. הרי משמע שלא נעשו כמשאוי מפאת האיסור לצאת בהם. ויש לדחות, ששם אין איסור אלא ביציאה בהם החוצה, שמא יסירם מעליו ויעבירם ד' אמות. לא אמרו שהאיסור יחשיב כמשאוי אלא באיסור הקיים גם בתוך הבית, שאז אינו נחשב מלבוש כלל. אלא שיש להעיר שלדעת הט"ז (שה סק"ג) אסור ללבוש התפלין בשבת אף בתוך ביתו גם כשאינו מכוין לשם מצוה, משום זלוול ב'אות' השבת, ולפי זה מוכח שאיסור דרבנן אינו מחשיבו כמשאוי. (ואמנם לדעת הב"ה, הפמ"ג והגר"א, אין איסור בצנעה בבית, כמוכח לעיל).

וכמו כן יש להוכיח משאר הדברים המנויים בפ"ו דשבת שלא תצא אשה בהם ואם יצאה פטורה – לשיטת הראשונים שכל מה שאסרו שם אסור אף בתוך הבית, הרי מוכח שהאיסור שאסרו חכמים ללבשם, אינו מחשיבים כמשאוי, עכ"פ בדבר שאיסורו נובע מפני השבת ולא בשאר ימות השבוע, וכגון יציאה בסנדל ביום הכפורים.

ואין להקשות מדברי הט"ז (לד סק"ב) שנקט בדעת הרא"ש ש'בל תוסיף' המוזכר בסוגיתנו אינו אלא מדרבנן, ולפי"ז היא מוכח מרש"י שאף איסור דרבנן מחשיבו משאוי – כי הט"ז לא אמר זאת אלא בד' הרא"ש, אבל רש"י מפרש כפשוטו.

שו"ר מקצת מן הסברות האמורות, בשו"ת פרי יצחק ח"א ד.

עוד משא ומתן בסברת רש"י – ע' שאגת אריה (מא); חדושי מהר"ן חיות כאן; שו"ת פרי יצחק (ח"א ד); בית יצחק (או"ח טז, ב).

זהכא במצות צריכות כוונה קמיפלגי, תנא קמא סבר לצאת בעי כוונה ורבנן גמליאל סבר לא בעי כוונה' – הטורי-אבן (ראש השנה כח) הקשה על הדעה האומרת שאפילו אם מצוות אין צריכות כוונה, אם מתכוין בפירוש שלא לצאת – לא יצא. (ר"ן בראש השנה; ר"ש, מובא בראשונים ברכות יב. וכ"מ במנהגי מהרי"ל הל' חג הסוכות א ועוד), לפי זה מדוע אין מכניסים שתיים שתיים, והלא יכול לכוין בפירוש שלא לשם מצוה, ובכך לא יעבור בבל תוסיף לדברי הכל.

וכתבו אחרונים (ע' חזו"א כט, יא; שו"ת בית זבול ח"ב יד, יא; הליכות אליהו (לר"א פיינשטיין) אה"ע לג, ועוד), שבאמת

שונה הכוונה הנצרכת לקיים המצוה לכוונה הנצרכת לעבור בכל תוסף, שהרי כשעובר בכל תוסף יודע הוא שאינו מצווה בזה אלא שהוא מוסף, [ובכגון זה כשצריך לצאת לא היה יוצא, אילו יודע בלבו שאין שום מצוה במעשהו], אלא שלדעת הסובר מצוות צריכות כוונה, מעשה המצוה ללא כוונה הרי זה חצי דבר, והלכך אין עובר בכל תוסף כל שלא עשה המצוה כמתכונתה המלאה, דהיינו מעשה עם מחשבה לשם מצוה, אבל למאן דאמר מצוות אין צריכות כוונה, המעשה כשלעצמו ללא מחשבה, מהוה את צורת המצוה במתכונתה, הלכך אעפ"י שאם מכיין בפירוש שלא לצאת אינו יוצא בעל כרחו, אולם לענין בל תוסף אפשר שעובר בכל אופן, שהרי אין חסרון בצורת המצוה במעשהו, ודי בזה לעבור בכל תוסף.

א. באופן פשוט יש ליישב, שלא התירו חכמים להעביר שנים שנים, משום שאין הכל בקיאים לכיין שלא לצאת. ואדרבה, בכל מקום מצינו שחכמים אוסרים מעשה האסור מן התורה, גם אם עושה באופן מסוים הפותרו מן התורה, (כגון כלאור יד וכדו') כדי להרחיק מן העבירה את מי שאינו בקי.

ולפי זה אם כיוון בפירוש שלא לצאת אפשר שאינו עובר על בל תוסף, מדאורייתא עכ"פ, אף בזמנו. וכן צידד בספר גאון יעקב כאן. וע"ע במובא בסוכה מד.

ב. בענין כוונה הפכית – בתוס' רבנו פרץ (פסחים ז) הוכיח שלמ"ד מצוות אין צריכות כוונה, הוא הדין בכוונה הפכית יצא. וזה סיוע לטו"א (ר"ה כח) הנ"ל.

הט"ז (תפט) נקט שהמברך עם הקטנים כדי ללמדם, נחשב זאת ככוונה הפכית שאינו יוצא אף למ"ד מצוות א"צ כוונה. וכמה אחרונים חלקו על דבריו – ע' יד אפרים ואליה רבה; באור הלכה ס ד"ה לצאת.

וע"ע: עונג יום טוב (יט); אתון דאורייתא (כג); (הר צבי – מנחות לו); יביע אומר (ח"א ד,ד); קובץ 'אבן ציון' (עמ' רנא) – ממהר"ם שיק; טוב ראה ר"ה כח; קובץ 'ובח משפחה' (ב) – מהגר"י שטיף.

– מכאן (ומעוד מקומות) כתבו אחרונים להוכיח (כדברי הרשב"ם בפסחים קיד: וכדעת הלבוש – ע' פרי מגדים ס), שזה שמצוות צריכות כוונה – מדאורייתא, שהרי אמרו כאן שחוסר הכוונה מועיל שלא יעבור על בל תוסף דאורייתא. [וכן להלן, שלא בזמנו צריך כוונה לענין בל תוסף, כגון הישן בסוכה בשמיני עצרת]. ואילו מן התורה היה יוצא ידי המצוה ללא כוונה, רק מדרבנן מצוות צריכות כוונה, כיצד תועיל הכוונה לענין בל תוסף דאורייתא. וכן הסכמת רוב הפוסקים. (ע' באור הלכה ס ד"ה ויש אומרים; שדי חמד (מערכת המ"ם סא); שו"ת דובב מישרים (ח"ג ב); הקדמת 'דרך פקודיך' (לרצ"א מדינוב); שבט הלוי (ח"ד ח); דבר שמואל – פסחים קיד).

*

על ידך זו קיבורת – כלומר, גובה היד (ע' מנחות לו). ידך בגימטריא: גובה היד.
בין עיניך זו קדקד' – בין עיניך בגימטריא: קדקד. (גליונות קהלות יעקב)

דף צו

הערות ובאורים בפשט

(ע"ב) 'אלא האי תנא היא דתניא... לא סלקא דעתך, דלא רבי מאיר סבר לה כרבי יוסי ולא רבי יהודה סבר לה כרבי יוסי...' – לכאורה יוצא ממסקנת הסוגיא, שלדעת רבי מאיר ורבי יהודה נשים

פרק עשירי

(ממהדורה ראשונה, שנת תשנ"ח)

דף צה

קנד. א. המוצא בשבת תפלין, במקום שאינו שמור – מה יעשה?
ב. האם קיים איסור 'בל תוסיף' בהנחת שתי תפלין בו זמנית?

א. המוצא בשבת תפלין במקום שאינן שמורות שם (מפני החיות. עתוס') – מכניסן זוג זוג, (ואף על פי שאין כשרותן ידועה. עתוס' מנחות מג. ד"ה תפלין), כלומר מניח אחת על היד ואחת על הראש ובא עמהן (אף דרך רשות הרבים) למקום המשתמר ומשארין שם, וחוזר ולובש זוג נוסף ונכנס, עד שיכניס את כולן. רבן גמליאל אומר: שתיים שתיים. [לפי שהתירו חכמים משום הצלה להניחן במקום תפלין, ויש מקום בראש להניח שתי תפלין, וכן ביד. וגם תנא קמא מודה שיש מקום, אלא שלדעתו שבת זמן תפלין ולא התירו אלא כשמקיים מצוה בלבישתם. ואילו רבן גמליאל סבר שהתירו משום שנחשבים 'תכשיט'. או אפשר שנחלקו אם כשלושם ללא כוונת מצוה נחשבים מצוה או משאוי. או נחלקו אם עובר משום בל תוסיף כשלושם שנים שנים].

א. הלכה כתנא קמא, שמכניסן זוג זוג. רוב הראשונים. ואעפ"י דקיי"ל שבת לאו זמן תפלין, נוקטים כדברי תנא קמא שאין להתיר אלא כדרך מלבושו בחול. ע' מלחמות ה' – ר"ה; ר"ן; מגן אברהם שא סקנ"ד; שעה"מ שבת יט, כג. והריא"ז פסק: מכניסן שתיים שתיים.

ב. השפת-אמת מצדד, דוקא אם מוצא זוג יביאם, אבל תפלה אחת – לא יביאנה, כי אין דרך ללבוש אלא זוג. וצ"ע, גם אם נניח שאין הדרך כלל ללבוש תפלין אחת, הלא מבואר (בשבת סא) שמן הדין יוצא אדם בסנדל או נעל לרגלו האחת, (ורק משום גזרה שמא ילעגו עליו ויסרנה ברה"ר אסור, או מפני החשד). והרי ודאי אין הדרך לילך כן, הרי שאין בכגון זה משום 'שלא כדרך'.

ג. נראה שההתיר להכניס התפלין אינו אמור אלא בענין שאין לחוש להוצאת התפלין מחוץ לתחום רגלי בעליהם, שאם כן אסור להכניס את התפלין, ואפילו תחומין דרבנן. עפ"י מנחת שלמה טו). היו שם תפלין הרבה, או בשעת הסכנה – נתבאר להלן צו.

ב. המניח שתי תפלין בו זמנית ומתכוין לשם מצוה – עובר ב'בל תוסיף'. ואם אינו מכוין לשם מצוה – למאן דאמר מצוות צריכות כוונה, אינו עובר. (כ"מ בגמרא). ואף למאן דאמר מצוות אינן צריכות כוונה, יש צד לומר שלעבור משום בל תוסיף צריך כוונת מצוה, וכל שלובש ואינו מכוין לשם מצוה, וכגון שלובשם כדי להכניסם העירה להצלתם – אין בדבר איסור בל תוסיף. כן העלו אפשרות בגמרא לדעת רבן גמליאל. ואולם במסכת ראש השנה (כה:) הסיק רבא שעובר משום בל תוסיף (בזמן תפלין) אף על פי שאינו מכוין. (ולפרוש התוס', זו גם היתה הנחת המקשה בסוגינתו).

א. להלכה, נקט המגן-אברהם (תרנא ס"ק כז. וע' גם מנחת חינוך תנדו; באור הלכה לד, ב ד"ה בעלמא) שלדעת הרא"ש והטור ועוד, שמצוות צריכות כוונה, (ע' או"ח ס), אין עובר בבל תוסיף בסתמא. ואולם הבית-יוסף (תרנא) נקט שעובר גם אם אינו מכוין בפירוש לשם מצוה.

- ב. לדברי הט"ו (לד סק"ב – בדעת הרא"ש), אין איסור 'בל תוסיף' בלבישת שתי תפלין אלא מדרבנן.
ג. אין עובר משום 'בל תוסיף' אלא כשמניח במקום הראוי להנחת תפלין. עפ"י שלטי הגבורים ר"ה פ"ד. ויש שהעירו על סברה זו מדברי התוס' בסוגיתנו (בד"ה א"י). וע' הר צבי.
ד. הנוהגים להניח 'תפלין של רש"י' ו'תפלין של רבנו תם' ביחד, יש להם לכוין לצאת ידי חובה בתפלין שהן כשרות לפי ההלכה, והשאר – יהיו כרצועות בעלמא. טשו"ע לד, ב. יש אומרים שכשאחת מהתפלין כשרה ואחת אינה כשרה, לעולם אין בדבר איסור בל תוסיף. ויש אומרים דוקא אם מכוין בפירוש שהשני כרצועות דעלמא. ע' במובא בבאור הלכה שם ד"ה ויכוין; יביע אומר ח"א ג.
ה. המסופק על איזה יד הוא צריך להניח תפלין – אין לו להניח בשתי ידיו באותו זמן, משום 'בל תוסיף'. וכן משום מראית העין ועוד (עפ"י רב פעלים ח"ב ט).

דפים צה – צו

- קנה. א. האם לילה, שבתות וימים טובים הם זמן תפלין אם לאו?
ב. האם מותר להניח תפלין בשבת?

א. לדעת רבי יוסי הגלילי, לילה ושבת ויום טוב אינם זמן תפלין. (ושמרת את החקקה הזאת למועדה מימים ימימה – ולא לילות; ולא כל ימים). לרבי עקיבא – לילה זמן תפלין (כי פסוק זה מדבר בחוקת הפסח ולא בענין תפלין), אבל שבתות וימים טובים אינם זמן תפלין, (שנאמר והיה לך לאות... יצאו אלו שהן עצמן 'אות'). וכן רב נתן סובר שלילה זמן תפלין, ולדבריו [שלא כיונתן הקיטוני] הניעור בלילה – רצה חולץ רצה מניח, [אלא שחכמים אסרו שמא יפיח בהם כשהוא ישן].
[ונקט רב אשי (במנחות לו): הלכה לילה זמן תפלין, אלא שאין מורים כן לאחרים. ואם הם מונחים עליו כדי לשומרן – הלכה ומורים כן. ואמר רבי אלעזר: כל המניח תפלין אחר שקיעת החמה – עובר ב'עשה'. רבי יוחנן אומר: עובר בלאו. (ושמרת...)]. מנחות שם. ויש מפרשים שאינו 'לאו' גמור ללקות עליו, ואינו נמנה במנין המצות. אם כי אסור מהתורה. ע' אבי עזריה הל' תפלין].
ולדעת רבי מאיר ורבי יוסי, ואפשר שכן דעת תנא קמא במשנתנו, שבת ולילה זמן תפלין הם, ולכך לשיטתם אין זו מצות עשה שהזמן גרמא.

א. להלכה אנו נוקטים לילה זמן תפלין אלא שאסור להניחם שמא ישכח ויישן בהם, ואם הם מונחים עליו מבעוד יום, להלכה מותר לו שלא לסלקן מעליו, ואין מורים כן. ואם כדי לשמרן – הלכה ומורים כן. אבל שבתות וימים טובים לא זמן תפלין לפי שהן עצמן 'אות'. (או"ח ל, ב, לא, א).

היה מהלך במדבר ואינו יודע אם שבת היום או חול – ע' במובא בשבת סט.

ב. בחול המועד ישנם חילוקי מנהגים בקהלות השונות. ומ"מ יש להחמיר שלא לברך עליהן, גם למי שנוהג להניחן. וגם יש לכוין שאם אינו מחויב, הנחתו אינה לשם מצוה. עפ"י פוסקים או"ח לא, ב.

הנהוג שלא להניח תפלין בחול המועד ומתפלל במקום שמניחים – יניח ללא ברכה. אין נכון שבאותו בית הכנסת מקצת אנשים יניחו תפלין ומקצתם לא יניחו, משום 'לא תתגודדו'. משנ"ב לא סק"ח, מאחרונים.

אדם המתגורר בחו"ל, בקהילה שנוהגים בה להניח תפלין בחוה"מ, נוטה אני לומר שינהג מנהג הקהילה ויניח (ובלא ברכה). שבת הלוי ח"ו ה.

מי שאביו נוהג להניח תפלין בחוה"מ, ועלה ארצה ורוצה לנהוג שלא להניח – נראה שביסוד הדבר אין כאן משום 'אל תטוש תורת אמן'. שבת הלוי ח"ג יא, ב. והגר"ח ברלין כתב בתשובה (אבן ציון' עמ' שיד) שמי שנהג לעולם להניח תפלין בחוה"מ, אסור לו לשנות מנהגו גם אם התנה מלכתחילה שיפסיק אח"כ.

יש מי שכתב שהנהוג להניח תפלין בחוה"מ ובא למקום שאין מניחים, יתפלל ביחידות בביתו עם תפלין. (תשובת הגר"ח ברלין, נדפסה בקובץ 'אבן ציון' עמ' שיד. והיה מקום לומר מצד הסברה שבחוה"מ לא שייך לומר 'כאילו מעיד עדות שקר' אף לפי לשיטתו שנוקט כדעת המחייבים – שהרי יש סוברים שפטור ואסור. וא"כ יוכל להתפלל בציבור ללא תפלין ויניחם אח"כ בביתו). וי"א שאפילו אם דעתו לחזור, לא יניח תפלין ואין נותנים עליו חומרי מקום שיצא משם אלא בדברים התלויים במנהג ולא בכגון זה שנפסק להלכה שא"צ להניח (מובא בברכת אברהם פסחים נא – בשם הוראת החזו"א למעשה. וע"ש שתמה על זה. וע"ע אגרות משה או"ח ח"ד קה, ה).

אף הנוהגים להניח, יש להם לחלוץ לפני אמירת ההלל, והש"ץ שאין לו פנאי לחלצן אז, יחלוץ אחר ההלל קודם מוסף.

אין מניחים 'תפלין דרבנו תם' בחול המועד. עפ"י משנ"ב כה ס"ק ס.

ג. בראשונים מבוארת נפקותא נוספת במחלוקת התנאים הנ"ל – לענין ברכת החולץ תפיליו סמוך ללילה, שבירושלמי מבואר שנהגו לברך 'לשמור חוקיו', וזהו רק לפי הדעה שהכתוב ושמרת את החקה הזאת... מדבר בענין תפלין.

ד. למאן דאמר לילה זמן תפלין, (וכן קיימא לן, כאמור), המניח תפלין בלילה יוצא ידי חובת הנחת היום. ונפקא מינה למי שיועד שלא יהיו לו מצויים תפלין להניח ביום – נראה שיניח בלילה (עפ"י שו"ת דובב מירשים ח"א קלג, ב).

ב. למאן דאמר שבת – זמן תפלין, מותר להניח תפלין בשבת. [אלא חכמים אסרו לצאת בהם, שמא יסירם מעליו ויעבירם ד' אמות ברשות הרבים (עפ"י שבת ס-סא). אבל בתוך הבית או בחצר – מותר. תוס' מנחות לו: עפ"י הגמרא שם]. ולמ"ד שבת לאו זמן תפלין – מסקנת הסוגיא שהמניח בשבת אינו עובר משום בל תוסיף אלא אם מתכוין בפירוש לשם מצוה. ואף לדעת הסובר מצוות אין צריכות כוונה – לעבור שלא בזמנו צריך כוונה.

א. יש אומרים שאף על פי שאין איסור בל תוסיף כשאינו מכיין לשם מצוה, אסור להניחן מדרבנן, משום זלזול לשבת, שהיא עצמה אות ואינה צריכה אות אחר. (ט"ז שח סק"ג). ויש אומרים שמותר להניחם בתוך הבית, ורק בפרהסיא אסור מדרבנן משום זלזול. עפ"י ב"ח לא; פמ"ג שח. וכן משמע בבהגר"א (שא סק"ז) שאין איסור בהנחתם בתוך הבית. עפ"י באור הלכה לא.

ב. טלטול התפלין בשבת אינו מותר אלא לצורך גופם או מקומם, כדין כלי שמלאכתו לאיסור. ויש סוברים שמותר לטלטלם גם כדי שלא יפלו או ייגנבו. ובמקום הדחק יש להקל (מובא במשנה ברורה לא סק"ב. וע' שש"כ פרק כ הערה לב בשם הגרשו"א, מדוע אינם נחשבים בזמננו כ'מוקצה מחמת חסרון כיס').

מי ששכח להוציא תפלין מנרתק הטלית, ואינו יכול להוציא הטלית אם לא יסיר מתחילה את התפלין – נראה שמותר להוציא התפלין, שזה נחשב כ'צורך מקומו'. ואינו דומה לכלי של

איסור המונע מלהגיע לכלי אחר, ואין יכול ליקח הכלי האחר בלא שיפול זה ויישבר, ששם אין זה נחשב 'צורך מקומו' אלא לצורך הדבר האסור, שלא יפול ויישבר, אבל כאן הלא כיון שאסור לו להפיל התפלין, ויהא מנוע מליקח הטלית, נחשב הדבר כצורך מקומו (עפ"י הגר"מ פרבשטיין שליט"א, (אדר תשמ"ט). וע"ע בענין הדומה, בשש"כ פרק כ הערה כד).

דף צו

קנו. א. מה דין הנחת תפלין בנשים?

ב. מה דין הנשים בעליה לרגל, תקיעה בראש השנה וסמיכה על הקרבן?

ג. מה דינה של אשה שמצאה תפלין בשדה בשבת?

ד. המוצא תפלין חדשות בשבת – מה יעשה בהן?

ה. המוצא תכלת בשוק – האם יכול להטילה בטליתו למצות ציצית?

א. למאן דאמר לילה ושבת זמן תפלין, הרי זו מצות עשה שלא הזמן גרמא, ושייכת בנשים כמו באנשים.

אבל למאן דאמר לילה / שבת לאו זמן תפלין, אין הנשים חייבות במצוה זו. (וכן הלכה, כנ"ל).

ואם רצו להניח – מבואר בגמרא שלדעת רבי יוסי ורבי שמעון, הרשות בידן. ושנו בברייתא, מיכל בת כושי (= שאול) היתה מנחת תפלין ולא מיחו בה חכמים. [ובפסיקתא מובא בשם רבי אבהו שמיחו בה. מובא בתוס'. וכן מוזכרת דעה זו בירושלמי (כאן ובברכות ב,ג). ולפי מה שצדדו התוס' (ד"ה לא) לפרש, כן היא דעת סתם משנה בברכות רפ"ג] וטעם הדעה האוסרת – לפרש"י, כיון שהיא פטורה ועושה, נראית כמוסיפה על המצוות.

והתוס' חולקים ומפרשים משום שתפלין צריכים גוף נקי, ונשים אינן זריזות להיזהר בכך].

משמע בתוס' שפסקו כרבי יוסי להתיר, (שהרי פרוש דעת החולק משום שאינן זריזות בשמירתן, משמע שלרבי יוסי אין חשש בדבר, וכמותו פסקו להלכה). אך אפשר שאמנם אין מוחים בידן, אבל אין הדבר לרצון חכמים (כן צדד בתורא"ש לפרש"ל לא מיחו בה חכמים'. ובריטב"א כתב שברצון חכמים היה. וכן הוא בשו"ת הרשב"א ח"א קכג). ואולם הרמ"א (או"ח לה,ג) הביא מהכלל – בו שמוחים בידן. (משום אי זהירות בשמירתן. ופסק דלא כרבי יוסי – שער המלך שבת יט,כג. וכן פסקו האור-זרוע (ר"ה רסו) והראב"ד). ויש מי שכתב שאשה זקנה שיודעים בה שהיא יודעת לשמור עצמה, אין למחות בידה, וכמיכל בת שאול. ע' עולת תמיד שם. וע"ש בערוך השלחן.

יש שכתבו שאסור לאשה להניח תפלין משום לאו ד'לא ילבש'. ע' תרגום יונתן – תצא. ואולם מהתוס' וש"פ נראה שאין נוקטים כן להלכה (ע' אגרות משה או"ח ח"ד מט; מאור ישראל).

ב. נשים פטורות מעלייה לרגל (וזכרן), מתקיעת שופר (מ"ע שהזמן גרמא) ומסמיכה על הקרבן (בני ישראל).

ואם רצו לקיימן – לרבי יוסי ורבי שמעון, רשות. וכן ספרו על אשתו של יונה שהיתה עולה לרגל ולא מיחו בה חכמים. ואילו רבי מאיר ורבי יהודה חולקים וסוברים שאין להן רשות. (לרש"י (והרי"ד בספר המכריע), מפני שהיא כמוסיפה על המצוות. לתוס', לפי שיש בכל אלו סרך איסור – ראיית פנים שלא לצורך, או מפני שנראה כחולין בעזרה; תקיעה ביום טוב שלא לצורך אסורה מדרבנן; סמיכה נראית כעבודה בקדשים. ויש סוברים שאם סומכת בכל כחה יש בדבר איסור מדאורייתא).

א. התוס', הרז"ה, הרשב"א, הרי"ד, הרי"צ גיאאות, הר"ן הריטב"א והמאירי כתבו שהלכה כרבי יוסי, שנשים סומכות – רשות. וכן קיימא לן שרשות ביד אשה לתקוע בשופר (או"ח תקפט,ו). ולדעת רבנו תם אף מברכות 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו...'. וכן מנהג אשכנז. ויש פוסקים